

Roger Caillois

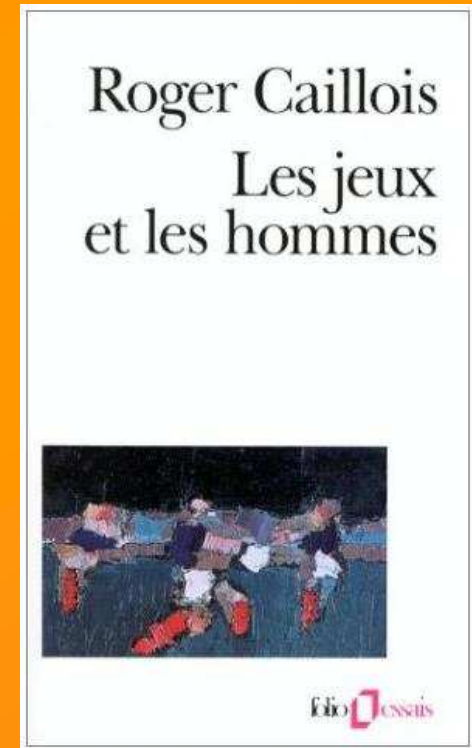
(1913-1978)

Mgr. Juraj Pšenák
Učo 320564
juraj.psenak@gmail.com

Hry a ľudia (Maska a závrat')

Les jeux et les hommes: le masque et le vertige (1958)

- sociologická práca
- hra ako východisko sociologického výskumu
- porovnanie rozličných inštitucionalizovaných foriem hry v rôznych kultúrach
- typológia hier na základe uspokojovania určitých potrieb
- vzniká ako otvorená polemika s Huizingom

„...*slobodné konanie*, ktoré je mienené „len tak“
a stojí mimo obyčajného života, ale ktoré napriek
tomu môže hráčov naplno zaujať, ku ktorému sa
nepripája žiaden materiálny záujem a *ktorého*
obsahom sa nedosahuje žiadny úžitok, ktoré sa
uskutočňuje v *zvlášť určenom čase a vo zvlášť*
určenom priestore, ktoré prebieha usporiadane
podľa určitých pravidiel a vyvoláva k životu
spoločenské skupiny, ktoré sa rady obklopujú
tajomstvom alebo ktoré sa vymaňujú
z obyčajného sveta tým, že sa prestrojujú za
iné.“

Formálne znaky hry

Hra je aktivita bytostne (1/5):

- **slobodná**, teda činnosť, ku ktorej hráč nemôže byť nútený bez toho, aby hra okamžite neprišla o svoju povahu príťažlivej a radostnej zábavy

Formálne znaky hry

Hra je aktivita bytostne (2/5):

- **vydelená z každodenného života** do presne vymedzených časových a priestorových medzí

Formálne znaky hry

Hra je aktivita bytostne (3/5):

- **neistá**, ktorej priebeh nemôže byť predbežne určený a v ktorej je hráčovej iniciatíve a invencii ponechaný určitý priestor

Formálne znaky hry

Hra je aktivita bytostne (4/5):

- **neproduktívna**, ktorá nevytvára ani hodnoty ani majetok a ktorá, s výnimkou cirkulácie majetku vo vnútri kruhu hráčov, vyúsťuje do situácie identickej ako bola na začiatku hry,

Formálne znaky hry

Hra je aktivita bytostne (5/5):

- **podriadená pravidlám a konvenciám**, ktoré pozastavujú na dobu trvania hry pôsobnosť bežných zákonov a zavádzajú počas trvania hry zákony nové, platiace iba pre hru
- **fiktívna**, sprevádzaná špecifickým vedomím ilúzie alebo alternatívnej reality voči bežnému životu.

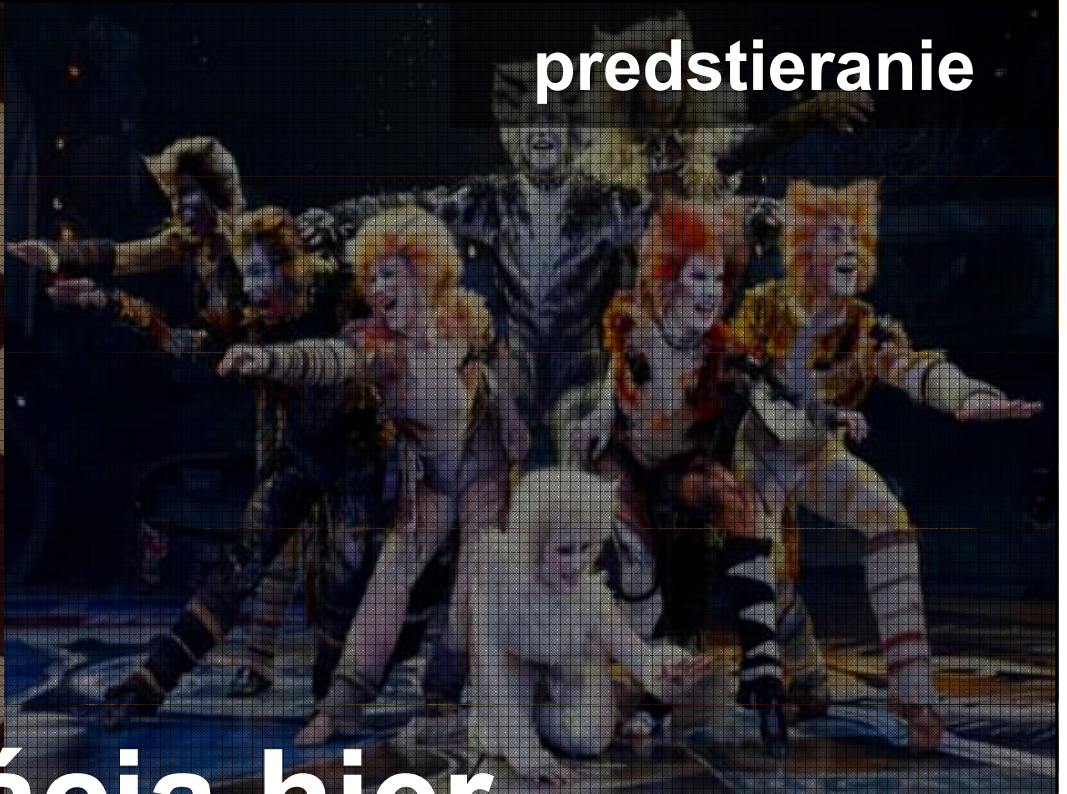
Hra je aktivita bytostne:

- 1. slobodná, teda činnosť, ku ktorej hráč nemôže byť nútený bez toho, aby hra okamžite neprišla o svoju povahu príťažlivej a radostnej zábavy,**
- 2. vydelená z každodenného života do presne vymedzených časových a priestorových medzí**
- 3. neistá, ktorej priebeh nemôže byť predbežne určený a v ktorej je hráčovej iniciatíve a invencii ponechaný určitý priestor,**
- 4. neproduktívna, ktorá nevytvára ani hodnoty ani majetok a ktorá, s výnimkou cirkulácie majetku vo vnútri kruhu hráčov, vyúsťuje do situácie identickej ako bola na začiatku hry,**
- 5. podriadená pravidlám a konvenciám, ktoré pozastavujú na dobu trvania hry pôsobnosť bežných zákonov a zavádzajú počas trvania hry zákony nové, platiace iba pre hru,**
- 6. fiktívna, sprevádzaná špecifickým vedomím ilúzie alebo alternatívnej reality voči bežnému životu.**

sút'až

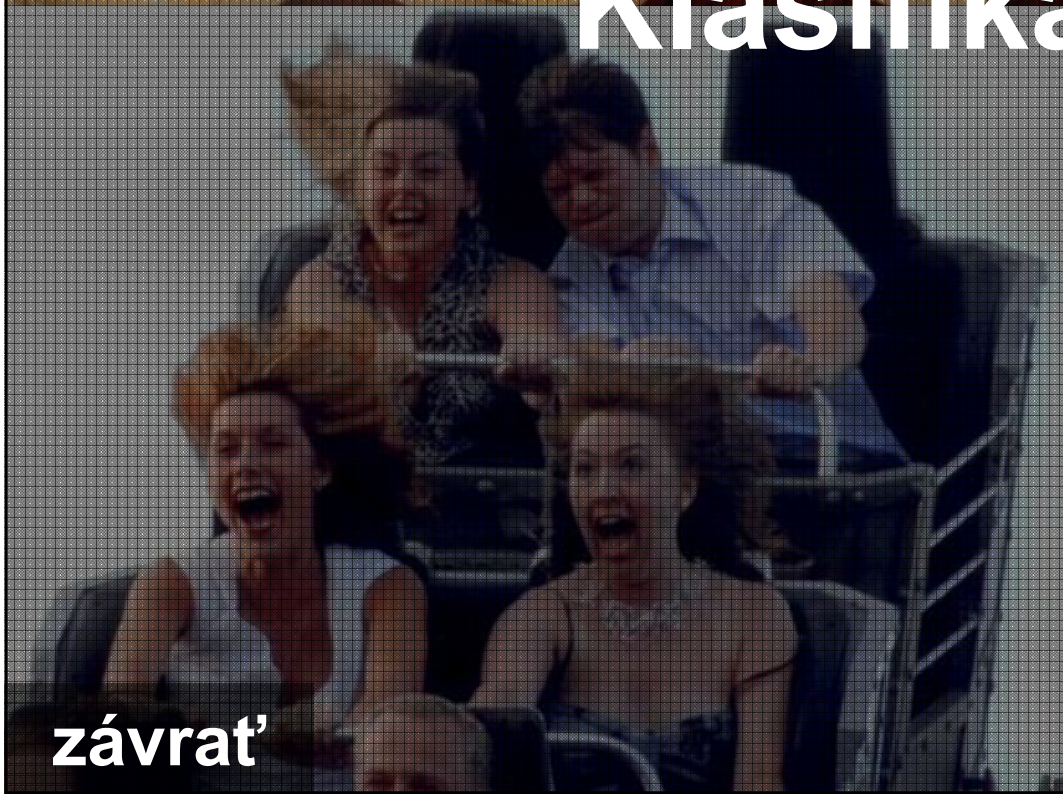

predstieranie

Klasifikácia hier

závrat'

náhoda

AGÓN

Agón

súťaž, zápas

- umelo vytvorené rovné šance pre súperov (i hendikepy, výhody)
- túžba vyniknúť v určitej vlastnosti (sila, rýchlosť, vynaliezavosť)
- športy, hry ako dáma, šachy, „asketické hry“ detí (pozeranie do slnka, nedýchanie, šteklenie...)
- zvieratá: kľbčiace sa mláďatá, nahánačky, „pretláčanie sa“ dobytká či koní, predvádzanie operenia vtákov

ALEA

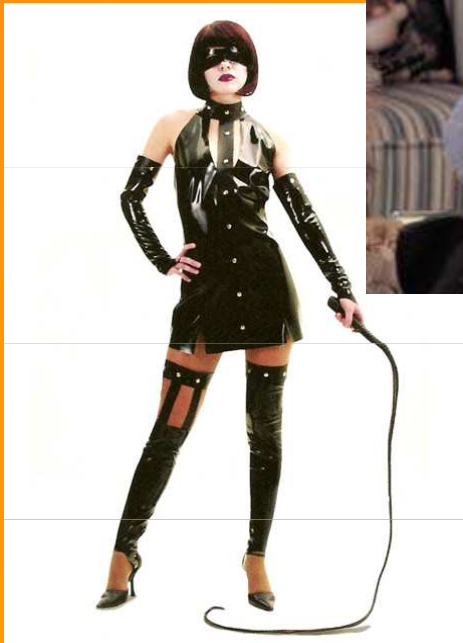

Alea

náhoda

- víťazstvo nezávislé od schopností hráčov
- rovnaké šance zúčastnených, umelé vyvažovanie rizika a zisku
- kocky, ruleta, lotéria...
- nutnosť vnímanat' prítomnosť „vyššej sily“ => absentujú u malých detí či zvierat

MIMIKRY

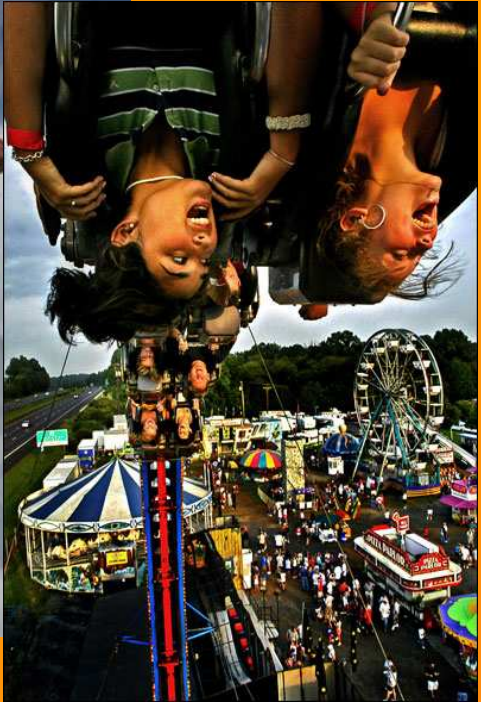
Mimikry

predstieranie, napodobňovanie

- hráč dočasne odkladá vlastnú osobnosť a berie na seba inú príp. vytvára fiktívny svet
- hráč sa identifikuje, ale nesnaží sa oklamať diváka o premene
- mimika a travestia; hračky ako rekvizity
- detské opičenia sa, hry na niečo, divadlo (i z pohľadu diváka)
- napodobivé inštinkty zvierat

ILINX

Ilinx

závrat'

- dočasné potláčanie reality umelo vyvolaným zmätkom vo vedomí
- fyziologický (zmyslový) i psychický („morálny“) zmätok
- u dospelých zložitejšie formy, „nástroje“

- kolotoče, hojdačky, točenie sa...
- zvieratá: psy naháňajúce chvosty, strmhlavé klesanie vtákov

od živelnosti k pravidlám

- **Paidia**

- Bujará voľnosť, nespútanosť fantázie; spontánne prejavy herného inštinktu
- Spontánna rekreácia, improvizácia a absencia poriadku
- Dotýkanie sa predmetovničenie, mystifikácia

- **Ludus**

- Potešenie z prekonávania prekážok
- Systematickosť hry; pravidlá

Paidia

- *Vrava*
- *Rozruch*
- *Bláznivý smiech*

- *Púšťanie šarkana*
- *Kombinačné hry*
- *Pasiáns*
- *Krížovky*

Ludus

Agón

- Beh o závod
- Zápasenie atp.
- Atletika
(bez pravidiel)

- Box
- Biliard
- Šerm
- Dáma
- Šachy
- Futbal

Alea

- Rozpočítavanie „orol - panna“
- Stávky
- Ruleta
- Lotérie prosté
- L. kombinované
- L. s prevodom

Mimikry

- Detské opičenie sa
- Hry na niečo
- Bábiky a náradička
- Masky a preobliekanie
- Divadlo
- Divadelné umenie všeobecne

Ilinx

- Detská „motolica“
- Kolotoč
- Hojdačky
- Valčík
- Volador
- Púťové atrakcie
- Lyžovanie
- Horolezectvo
- Akrobacia na hrazde

Hra ako spoločenská aktivita

- Predpokladá participáciu spoluhráča či diváka
- Rozličné veľký hráčsky kolektív, inštitucionálne formy
- Prekročenie hraníc hry pri napĺňaní herných inštinktov vedie k „skaze hry“

	<i>Kultúrne formy na okraji spoločenských mechanizmov</i>	<i>Inštitucionalizované formy integrované do spoločnosti</i>	<i>Skaza hier</i>
Agón <i>Súťaž</i>	Športy	Obchodná konkurencia, skúšky, konkurzy	Násilie, túžba po moci, úskočnosť
Alea <i>Náhoda</i>	Lotérie, kasína, stávkové kancelárie	Burzové špekulácie	Poverčivosť, astrológia atp.
Mimikry <i>Predstieranie</i>	Karneval, divadlo, film, kult hviezd	Uniformy, obradná etikety, Reprezentačné povolania	Odcudzenie, rozdvojenie osobnosti
Ilinx <i>Závrat'</i>	Adrenalinové športy	Profesie predpokladajúce zvládnutie závratí	Alkoholizmus, drogy

Spojenia herných princípov

„Nedovolené spojenia“

- **Agón - Ilinx**
  - Ochromenie neguje plné využitie schopností
  - Agón vyžaduje úplné sústredenie

- **Mimikry - Alea**
  - Predstieranie neguje pokúšanie osudu
  - Alea predpokladá pasivitu hráča

Spojenia herných princípov

„Náhodné spojenia“

- **Agón - Mimikry**
  - Súťaž ako príležitosť pre divákov
  - Identifikácia so súperiacimi hráčmi

- **Alea - Ilinx**
  - Závrat' zmocňujúca sa hazardných hráčov; strata „chladnej hlavy“ pri hre
  - Ochromenie podporuje pasivitu hráča

Spojenia herných princípov

„Základné spojenia“

- **Agón - Alea**
  - Prekonávanie náhodných prekážok vlastnými silami (karty, golf...)
  - Rovné šance zúčastnených
  - Doména pravidiel
- **Mimikry - Ilinx**
  - Závrat' posilňuje pocit „premeny“
  - Nasadenie masky zbavuje zábran a vyvoláva paroxyzmus

Hra ako východisko sociológie

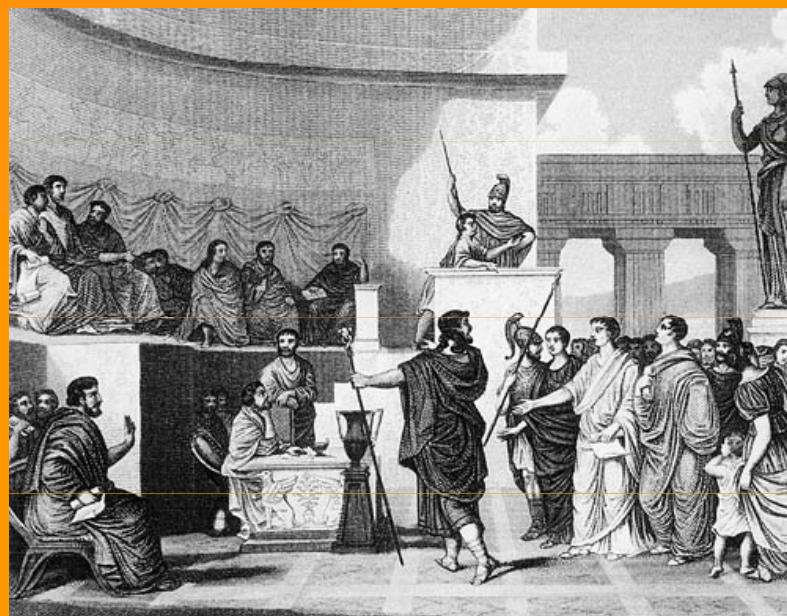
- Hra odráža hodnoty, zvyky, povery každej spoločnosti
  - Vo forme i funkcii jednotlivých prvkov
  - Na základe ich transformácie možno sledovať vývoj spoločností
- Na základe herných princípov v spoločnosti delí:
  - „Spoločnosti vzruchu“ – mimikry-ilinx
    - „primitívne“ – austrálske, americké, africké...
  - „Spoločnosti prepočtu“ – agón-alea
    - „civilizované“ – zo starovekých: Grécko, Rím, Egypt, Čína, Inkovia

Predstieranie a závrat'

- „Spoločnosti vzruchu“
  - Vládne maska a posadnutosť
- Masky zosobňujú neovládateľné sily
  - Nositeľ masky naháňa hrôzu
  - Ostatní podporujú ilúziu, vierou v premenu
  - Premena vyvoláva závrat', stratu uvedomeného rozlíšenia skutočností
- Maska (premena) ako východisko pre závrat'
- Znalosť „tajomstva“ hierarchizuje spoločnosť
  - Strach ako nástroj moci

Sút'až a náhoda

- „Spoločnosti prepočtu“
  - Byrokratické spoločnosti, „civilizované“
- Exaktnosť („číslo a miera“) určuje formu pravidiel spoločnosti
- Agón (schopnosti) a Alea (pôvod) vždy prítomné spoločne
- Podľa pomerného zastúpenia dva typy spoločností
  - Dôraz na pevné dodržiavanie kastovních systémov
  - Presadenie sa vlastnými schopnosťami

„Človeče, nehnevaj sa!“

Kolo-kolo mlynské

Jenga (Veža)

Hu-tu-tu-tu

Pexeso

Skoky na lyžiach

Čierny Peter

Bungee-Jumping

Tmou

Šarády

Osadníci z Katanu

Kvarteto

„Hádaj, na čo myslím“

Dostihy

Dračí doupě

Slepá baba

Macháček

Poker

Bingo

„Letí, letí, všetko letí“

Molekuly

Býčie zápasy

Krasokorčuľovanie

Bang!

Na policajtov a zlodejov

Schovávačka

Milionár

Monopoly

Gladiátorský zápas

World of Warcraft

Ďakujem za pozornosť.

